

им. В. И. Вернадского. – Серия: Филология. Социальные коммуникации. – Том 25 (64). – № 3 (2). – Симферополь, 2012. – С. 68–75.

16. Bąba S. Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego / S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek. – Warszawa, 1995. – 776 s.
17. Chlebda W. Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy / Wojciech Chlebda. – wyd. II uzupełnione, Jask 2003. – 316 s.
18. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / Oprac. Anna Kłosińska, Elżbieta Sobol, Anna Stankiewicz. – Warszawa : PWN, 2005. – 594 s.

Summary. The representation of the cultural codes is described in the article. It's illustrated with the help of enantiosemic phraseological units of the Ukrainian and Polish languages including universal elements of collective consciousness and ethnic features of the worldview.

Key words: phraseological unit, components of phraseological unit, semantics, cultural codes, ethnic culture.

УДК 811.111'37

О.В. Юсікова

ДІЕСЛІВНА ЛЕКСИКА ЛІСНИЦТВА І ПЛОВОГО ЛІСОСПЛАВУ У ГОВІРЦІ СЕЛА БОГДАН РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена розгляду характерних особливостей дієслівної лексики лісництва і плотового лісосплаву у говірці села Богдан Рахівського району Закарпатської області в аспекті простеження архаїчних лексичних одиниць, вивчення динамічних процесів у структурі досліджуваної діалектної системи, а також її характеристики як одиниці діалектного континууму.

Ключові слова: дієслівна лексика лісництва і плотового лісосплаву, гуцульська говірка, архаїчна лексика, семантичне поле лексеми, діалектний текст.

Проблематика дослідження гуцульських говірок на Закарпатті піднімалася у працях багатьох лінгвістів, зокрема І. А. Панькевича, І. Г. Верхрадського, Б. В. Кобилянського, К. Ф. Германа, К. Й. Галаса, Б. К. Галаса, Н. В. Хобзей, М. П. Лесюка та ін. Мовознавці вважали за необхідне відобразити і зберегти для прийдешніх поколінь особливості говірок Гуцульщини, звертали увагу на функціонування лексем різного походження у їх структурі.

Функціонування лексики окремих тематичних груп на сучасному етапі, зокрема, дієслівної лексики лісництва і плотового лісосплаву, як і рівень збереження її архаїчних особливостей залишаються недостатньо дослідженими питаннями в українській діалектології, їх опрацювання на основі аналізу сучасних діалектних текстів набуває нової актуальності. Нині узагальнююче дослідження тематичної групи лісорубської лексики Карпатського регіону представлено у роботі В. Ю. Чоповського [6], лексики лісосплаву на матеріалі говірок Закарпаття – у праці І. В. Сабодоша [5]. Актуальність експедиційного обстеження і аналізу дієслівної лексики гуцульської говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області зумовлена необхідністю вивчення сучасного стану досліджуваної тематичної групи не лише у окремій діалектній системі, а і у лексичній системі української діалектної мови в цілому.

Метою статті є визначення і опис основних архаїчних особливостей збереженої у пам'яті носіїв досліджуваної говірки дієслівної лексики лісництва і лісосплаву. Для говірок гуцульської Рахівщини, як відомо, характерна велика строкатість лексичного складу, що зумовлене сильним впливом сусідніх мовних ареалів і територіальною приналежністю цього регіону до різних держав протягом століть. Досліджувана говірка була вибрана свого часу для обстеження за мережею Загальнослов'янського лінгвістичного атласу, а також є одиницею мережі Атласу української мови як типова діалектна система гуцульського говору на Закарпатті. Наші спостереження показали, що матеріал з говірки села Богдан відображає ті історичні процеси, які відбувалися у мові жителів цієї території протягом віків, засвідчують різні етапи формування української мови на цій території. Дослідження засвідчило значну роль етнолінгвістичного підходу до аналізу мовних явищ, що пов'язано зі специфікою діалектних назв у цілому, семантика яких глибоко пов'язана з особливостями побуту і звичаїв носіїв говірки [2, 406-410].

Гуцульська говірка села Богдан зберігає багато архаїчних рис як на фонетичному, так і на морфологічному і лексичному рівнях. Матеріал зібраний нами експедиційним шляхом протягом 2010-2011 років уповноважив до виділення значної кількості архаїчних номенів-дієслів у тематичній групі лексики лісництва і лісосплаву. Простежені найхарактерніші риси системи дієслівної лексики тематичної групи лісництва і лісосплаву у говірці села Богдан Рахівського району Закарпатської області у більшості функціонують не лише як одиниці діалектних систем українського південно-західного континууму, а присутні у лексичній системі Карпатського регіону в цілому. Лексичні одиниці, що належать до карпатизмів, функціонують, зокрема, в угорській і румунській мовах. Кількість гунгаризмів є свідченням довготривалих безпосередніх мовних контактів українців та угорців [4, 25-26; 3]. Дослідження проведене на основі аналізу текстових записів, зважаючи на домінуючу роль тексту у розкритті семантики діалектних лексем [1, 915].

Давній промисел, яким споконвіку займалися жителі села, зокрема сплав лісу Білою і Чорною Тисою, що був припинений у 60-х роках минулого століття, зумовив збереження у лексичній системі говірки у пасиві значного шару лексики на позначення виробничих дій лісорубів і *бокорахів* 'керівників плотів, які сплавливали по воді дерево аж до Угорщини'. Гунгаризмом є, зокрема, назва основної частини лісосплавного плоту *бокор* (угор. *bokor* – 'в'язка, жмут' [6, 96]), яка лягла в основу дієслівної лексики *бокорувати*). Нами виділено декілька лексико-семантичних підгруп у структурі тематичної групи лексики лісництва і лісосплаву. Кожна дієслівна лексема відображає певний етап у підготовці плотів для сплаву і відповідних укріплень на ріці для затримання води, лексика лісозаготівлі і будівництва з дерева частково збережена в активі, хоча назви старих віджилих виробничих процесів і пристроїв перейшли до пасиву. У говірці досліджувана лексика у багатьох випадках представлена синонімічними рядами. Діалектна назва відображає характерну дію для життя і праці певного населеного пункту, вона одночасно глибоко пов'язана з реалістичним планом, несе інформацію про контекст, відтворює характерні риси побуту певного регіону.

Обмежений арсенал технічних засобів праці зумовлював і певні усталені прийоми заготівлі лісу у побуті гірського гуцульського села. Один загін лісорубів займався поваленням дерев, другий – обтинав та сік на частини гілля, очищав дерева від кори. Звалений і частково оброблений ліс кілька тижнів просихав на місці зрубу, потім його розрізали на відповідний сортимент і стягали на склади. В межах лексико-семантичної підгрупи на позначення процесу вирубки лісу функціонують зокрема номені: *г'їє рубати* 'час рубати дерево'; *вал'ати ліс* 'рубати ліс'; *увалити* 'зрубати дерево'; *урубати* 'т. с.'; *притнути* 'зрубати дерево'; у лексичній підгрупі на позначення процесу обробки колод представлена лексика: *вагоу в'їдв'ажити, сабіном в'їдв'ажити* 'за допомогою *ваги* (*сабіна*) 'інструмента, що складався з довгого (до 1,5 м) дерев'яного держака і металевої насадки, яка в нижній частині закінчувалася загнутим до середини гаком' [5, 346] – піднімати колоду з землі' (назва *сабін* похідна від номена *цап'їна*, що є італійським запозиченням, пор. *итал. zapone* 'кирка, сапа' [6, 96]); *брати* (*кін'ми*) *дерево* 'забирати дерево (використовували коней, биків як тяглову силу при перевезенні колод)'; *т'єти дерево к'їн'ми, биками* 'т. с.'; *корувати дерево* 'знімати кору з дерева'; *обч'їмхувати в'їд сучк'їу* 'обчищати дерево від сучків'; *обч'їнувати смер'їчки* 'чистити від кори смерекові колоди'; *прет'їти* 'відтяти (непотрібні частини дерева)'; *могили складати* 'складати обрубане гілля і глицю у купу'; *палити могили* 'спалювати складене гілля і глицю'; у лексичній підгрупі на позначення процесу заготівлі лісу нині функціонують номені: *р'езувати* (*ризувати*) *ліс* 'спускати дерево ризами 'спеціальними жолобами, зробленими з колод' [5, 384] (у ризи наливали воду для стрімкішого спуску з гори до ріки', лексема походить від нім. *riese* 'жолоб для спуску дерева'; словацька лексема *rizn'a* – 'жолоби, якими спускають дерево' запозичена від укр. *різн'ї, ризи* [6, 95]; на українському діалектному ґрунті від цього номена виникло чимало похідних, зокрема, дієслова *ризувати* (*ризовати*) 'спускати дерево жолобами', *стр'їти ризи* 'т. с.'; *стелити деревом* 'робити ризи для спуску колод до річки'; *кач'єти* (*кач'їти*) 'котити колоду'; *з'їрами спускати ліс* 'спускати ліс ризами'; *внизу навалити* 'ризами спустити дерево до потоку'; *посіпало* (*дерево*) *в провал* 'про дерево, що скочується ризами до ріки'; *ракаш сбивати* 'складати 'збирати купу колод, після їх спуску ризами' (*ракаш* 'купа спущених колод', пор. угор. *rakas* 'купа' [6, 96]; лексична підгрупа на позначення процесу складання колод включає номені: *штабел'увати с кін'ми* 'складати ліс, привезений кін'ми, у штабелі'; *штабел'ували с кін'ми чи уручну* 'про два різні способи заготовки лісу в давнину'; *у лін'їрку шло дерево* 'дерево складали у штабелі'; *їде в штабел'* (*дерево*) 'про дерево, складене у штабелі' [5, 348]; *у м'їгли складали ліс* 'штабелювали ліс' (м'їгла 'упорядкована купа колод' [5, 348]; пор. рум. *migla* – 'купа' [6, 97], похідні дієслівні номені: *мигл'увати* (*мигловати*) 'упорядковувати колоди'; лексико-семантична підгрупа дієслів на позначення процесу виготовлення дощок охоплює лексеми: *на чотир'ох сохах пилити* 'на чотир'ох сохах 'на естакаді' пилити дерево'; *ліс* (*дріва*) *колоти* 'робити дошки'; *планкувати* 'різати дерево на дошки'; *розробити ліс* 'порізати ліс на хату'; *розкрижовувати ліс* (*на естакад'ї*) 'різати ліс на

естакаді'; *сметати на верх коротке* 'у штабелі наверх складали коротке дерево'. Характерним є функціонування у говірці відпредикатних іменників на позначення процесів і станів як результатів виробничих дій: *завал, отвал в'іверже* 'про значну кількість деревини біля потоку'.

Кожний окремих етап заготівлі лісу мав специфічну назву, дієслово одночасно у контексті було носієм часової семантики (певна виробнича дія відбувалась у певний час), локативної семантики (певний виробничий процес відбувався у певному місці), чим зумовлене характерне для говірки функціонування дієслова у складі словосполучення з адвербіальним залежним компонентом часової або локативної семантики, наприклад: *на велику ріку вийдуть* 'дараби з гірського потоку переходять на низинну ріку'; *ідуть дараби дол'ію* 'дараби йдуть вниз по ріці'. Домінантою у структурі дієслівної семантики може виступати інструментальна сема, що зумовлює породженням предикатної назви від назви інструмента дії, наприклад: *р'изувати л'іс* 'спускати дерево ризами з гори до ріки'; *піл'гувати* 'укладати скочені колоди на дві поперечні колоди-пільги'; *г'іблеком пог'іблити* 'обтесати колоду рубанком'; *бокорувати* 'керувати бокором 'плотом'; сема об'єкта результативної дії, що зумовлене походженням дієслова від назв об'єктів результативної дії, наприклад: *штабел'увати с кін'ми* 'складати ліс, привезений кін'ми, у штабелі'.

З інтенсивним розвитком залізниці, будівництвом сухопутних доріг, а з 40-х років ХХ ст. – з розповсюдженням автомобільного транспорту масштаби лісосплаву починають поступово зменшуватися, а сам промисел втрачати своє значення. Одночасно змінювались технологія і способи заготівлі лісу, інструментарій робітників. Зокрема, доставлення деревини зі зрубів гужовим транспортом чи ризами замінювалося на механічні засоби: канатні установки, у лексичній системі говірки з'явилися дієслова: *на леб'їдці спускати л'іс* 'про роботу канатної дороги для спуску колод'; *вивожувати* 'вивозити ліс'. Нині на лісозаготівлі працюють трельовальні трактори, автомобілі-лісовози, що зумовило появу нової дієслівної лексики у складі досліджуваної лексико-семантичної підгрупи, наприклад: *беруть л'іс груз'ат* на машини.

Сьогодні у лексичній системі говірки збережена лексико-семантична підгрупа дієслів на позначення процесів садження нових дерев, наприклад: *носити в л'іс смер'ічки* 'висаджували нові смереки на місці вирубки'; *с'ійати смер'ічки мален'к'і* 'сіяти насіння смерекових дерев у спеціальному розсаднику – у керт'і'; *у с'ійанку йти* 'садити молоді смерек в лісі'; *бути в уходах* 'прополювати молоді дерева в лісі'.

Невеличку підгрупу складає дієслівна лексика, пов'язана з будівництвом хати, Хоча дерев'яних хат у селі вже не будують, ця група лексики нині є активно функціонуючою у говірці, наприклад: *пов'язати хату* 'побудувати фундамент під хату'; *вит'ісувати л'іс* (на хату) 'обтесувати круглі колоди на хату' (така хата з обтесаних колод називалася *міта хіжа*); *г'іблеком пог'іблити* 'обтесати колоду рубанком'; *вичин'увати з дерева* 'робити необхідні заготовки з дерева певного сорту'; *ліпити хатку з дерева* 'будувати дерев'яну хату'; *кругл'єком покласти дерево* 'про будівництво так званої *мітої хіж'і* з колод-кругляків'; *позарубувати деревом (кошару) на в'івці* 'про будівництво кошари для овець'; *покласти хату* 'побудувати хату'; *класти у шаранци* 'класти перший зруб на хату', наприклад: *у нижн'их районах у румун'ів сил'ні, однаков'і хати кладуть, вс'і п'ід одну марку; зрєкли, шо чим ремонти робити, то кладуть другу хату; зав'їзувати у вуглі* 'класти перший дерев'яний зруб під хату', наприклад: *ну так, шо не зав'їзуйут на вуглах; шо нема цих шп'ар'ів; класти ф'айермур* 'класти фундамент посередині в хаті, де горить ватра, і де не має бути дерева'; *фундамент с'інати* 'закладати фундамент при будівництві хати', наприклад: *с'інл'ут фундамент, йак хату будуйут; пот'ім, а хто із шлакобл'ок'ів*.

Дієслівна лексика плотового лісосплаву, що нині повністю перебуває у пасиві, є значною за кількістю збережених номенів і перебуває в межах різних семантичних полів. Це у великій мірі пов'язане з тим, що основним видом заробітку у жителів гірського Богдана протягом декількох століть був лісосплав. Заняття лісосплавом було суто чоловічою професією, бо вимагало сили, сміливості, витривалості. У Богдані найстаріших керманічів плотів, який нині ще живий, є 92-річний Василь Червак, який добре знали характер Чорної Тиси, перейняв від попередніх поколінь навички, знання і виробничо-технологічний досвід. Наведемо деякі приклади лексико-семантичних підгруп дієслівної лексики лісосплаву, що функціонує в межах синонімічних рядів: лексика на позначення процесів будівництва плотів: *верт'іти (вернути) дараби* 'зв'язувати штабельований ліс у 6-метрові дараби' (*дараба* 'пліт з колод для сплаву по ріці'); *верт'іти до вороха дараби* 'зв'язувати колоди до купи у дарабі' (назва *дараба* є гунгаризмом, пор. угор. *darab* 'шматок, частина, штука' [6, 96]); *піл'говати (піл'гувати)* (дієслово походить від номена *піл'га* 'поперечна колода, на яку укладали поздовжні колоди *дараби*; передні кінці кругляків підтесували знизу під певним кутом до третини їх товщини, щоб майбутній пліт легше долав перешкоди: пороги, водоспади тощо; українізм *піл'га* проник у сусідні румунські говори з тим самим значенням, [6, 98]); *класти (складати) дарабу* 'робити дарабу'; *метати дарабу* 'т. с.'; *сшивати дараби* 'т. с.' [5, 348-349]; *налагодити дараби* 'підготувати дараби'; *забити ч'ін* 'забити спеці-

альні дерев'яні гвіздки для того, щоб зв'язати дарабу (для цього везли спеціальне тверде дерево з Младану (з Угорщини); *пріч'іпл'ували бокор* (*бокёр*) 'прив'язати головну частину дараби'; *запар'увати л'іски на в'атр'і* 'підготувати мотузки для зв'язування дараб'; *крутіти з суч'ка гужву* 'робити з лісової ліщини мотузки для дараб, що були дуже міцними, міцнішими за троси' [5, 354]; *із'езувати (зв'езувати) трóсом зад* 'зв'язувати тросом задню частину дараби' [5, 361]; *трóсом зв'язати (дерево) у звóрах* 'на потоках зв'язувати задню частину дараби тросом'; лексико-семантична підгрупа дієслівної лексики на позначення процесу сплаву дараб по ріці включає номени: *лагодити мості* 'будувати спеціальні мости на ріці для підготовки дараб'; *утн'юти дарабу* 'відрубати підпори, які держали дарабу'; *біти дараби* 'т. с.'; *урубати дарабу* 'т. с.'; *біти шопи* 'т. с.'; *пускати дараби* 'спускати дараби' [5, 372]; *біти в шин* 'калатати, сповіщаючи про те, що йдуть дараби'; *в'ести дарабу* 'керувати дарабою'; *бокорувати* 'т. с.'; *відбивало дерево* 'дерево, пливучи потоком, відбивалося від опорних стін'; *забрала вода* 'про повінь, через яку щось попливло за водою'; *не потати* 'не потонути (про дерево)'; *зат с'аду йде* 'про рух задньої частини дараби'; *иде верст'уком* 'про дарабу, що швидко рухається'; *иде гузер'іноу* 'дараба повернулася і йде задньою частиною вперед'; *перед ішоу* 'про рух передньої частини дараби'; *у плау иде дараба* 'рухається рікою'; *спливайт дараби* 'дараби рухаються по ріці'; *сплав'увати (спускати) л'іс* 'сплавляти дараби'; *на дараб'і з'аду гач'учка (прип'ін) гал'муїе, не годна б'істро йти* 'спеціальна молода смерека, що прив'язувалася до задньої частини дараби, щоб пригальмувати її хід' (робили *прип'ін* із десяти-п'ятнадцятирічної смереки (ялини чи ялиці), яку викопували разом із корінням, вершок стовбура старанно запарювали на вогні й вигинали в кільце, в яке вставляли палю до двох метрів; до прикореневої частини дерева прив'язували товсту гужву із петлею на другому кінці, петлю закріплювали міцним кілком, що утримував пліт під час гальмування); *сперло ў пни* 'про дарабу, яка зачепилася і вже не рухається потоком далі'; *роз'іб'іе дараба* 'дараба розірвалася на потоці'; *росходет дерево* 'т. с.'; *іспускати два́сто кілометр'іу* 'дараби йшли потоком до 200 кілометрів'; *кормал'увати (корм'ел'увати)* 'керувати дарабою'; *опачерувати (опачинувати)* 'керувати спеціальним веслом на дарабі' (саме весло складалося також із двох основних частин: ручки і дошки – *опачини*; ручку виготовляли із стовбура молодої смереки; довжина ручки залежала від параметрів плоту; українізм *опачина* перейшов у сусідні румунські говори з тим самим значенням [6, 98; 5, 356]); *ловити дараби* 'зупиняти, спущені потоком дараби' *роздирати дарабу* 'розділяти, виймати дерево з дараби'; *розр'обл'увати дараби* 'із дараб діставати колоди і переробляти на лісопильному заводі, що був у Рахові'. Водосховища (*гат'і*), що необхідні для сплаву плотів на узбережжі Білої Тиси у Богдані вперше збудували ще на початку XIX ст. Частина архаїчної дієслівної лексики цього періоду збережена нині у мовленні лише найстарших жителів села, наприклад: *біти цвайї* 'класти опорні стінки на греблі, щоб дерево йшло зверху з достатнім потоком води'; *вода с'аде* 'після того, як відкриють шлюз і пустять воду для сплаву дараб, рівень води спадає'; *впр'атати (упр'атати) воду, воді нап'ате (у гат'і)* 'загатити воду'; *зав'ісити шоп* 'т. с.'; *перепазувати моху* 'при будівництві шлюзу для герметичності між деревом клався мох'; *набіти моху у шл'уз* 'т. с.'; *з'іпнути воду* 'загатити воду'; *дошка́ми та глиноу обсіпати* 'про будівництво греблі, яку закріплюють землею і дошками'; *зачін'увати воду* 'закривати на греблі воду'; *гор'і бити гат* 'спускали воду з греблі'; *Гов'ерл'е давала воду, Гов'ерл'е уб'іе воду* 'про відкриття шлюзів на Говерлі при спуску дараб'; *удар'е повін' із Гов'ерл'е* 'т. с.'. Значна частина дієслівної лексики проаналізованої лексико-семантичної підгрупи у своєму семантичному наповненні визначається у складі словосполучень з залежними об'єктними компонентами, наприклад: *класти ф'айермур* 'класти фундамент посередині в хаті, де горить ватра, і де не має бути дерева'; *класти (складати) дарабу* 'робити дарабу'; *зачін'увати воду, впр'атати (упр'атати) воду* 'збирати воду на греблі' тощо.

Отже, простежені особливості системи дієслівної лексики тематичної групи лісництва і плотового лісосплаву у говірці села Богдан Рахівського району Закарпатської області відбивають зміни глибокої давнини не лише у говірці, але і в історії Карпатського регіону в цілому, де лісництво активно розвивалось протягом століть. Зібраний матеріал відкриває можливості для вивчення динамічних процесів у структурі досліджуваної діалектної системи, а також її характеристики як одиниці ширших діалектних континуумів.

Проаналізована архаїчна група лексики, виявлена у говірці на сучасному етапі, становить собою важливий матеріал для перспективи подальших діалектологічних досліджень в лексикографічному, лексико-семантичному і ареальному аспектах. Розвідки у цьому напрямку дозволять поглибити знання про закономірності функціонування діалектної лексики, зокрема лексики лісництва. Проаналізована лексика також є цікавим матеріалом для вивчення міжмовних (міждіалектних) контактів.

Список використаних джерел

1. Гриценко П. Ю. Текст як простір вияву діалектних явищ / П. Ю. Гриценко // Збірник лінгвістичних праць до 60-річчя проф. О. А. Колесникова. – Ізмаїл, 2000. – С. 9-15.

2. Конобродська В. Л. Етнолінгвістичний і лінгвістичний аспекти дослідження діалектної лексики // В. Л. Конобродська // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство: Збірник статей. – Чернівці, 2003. – С. 406-410.
3. Лизанец П. Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. – Будапешт, 1976. – 683 с.
4. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. Частина I. Звучня і морфологія / І. Панькевич. – Прага, 1938. – 549 с.
5. Сабадош І. Лісосплавна лексика українських говорів Карпат / І. Сабадош // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 343 – 398.
6. Чоповський В. З експедиційних досліджень. Лісорубська лексика українців Карпат / В. Чоповський // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 6 (328). – С. 94-98.

Summary. The article is devoted to the characteristics of the verbal vocabulary forestry and rafting rafts of the village dialects Bogdan Rakhivsky district Transcarpathian region in terms of traceability archaic lexical items, the study of dynamic processes in the structure of the studied dialect system and its characteristics as a unit of the dialect continuum.

Key words: verbal vocabulary forestry and rafting rafts, Hutsul dialect, archaic vocabulary, semantic field tokens, dialect text.

УДК 811.111' 373.23

О.В. Яковлева

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ПОЕТОНОМОГЕНЕЗУ НА ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО–СЕМАНТИЧНИХ ТА ОБРАЗНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОЕТОНОМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті досліджується вплив процесів трансформації образної сфери поетонімів, тобто поетонімогенезу, на формування семантичних та образних властивостей поетонімів у художньому тексті. У динаміці перетворень виявлено дві протилежні тенденції: накопичення компонентів змістової та образної структури й деіконізація поетоніма.

Ключові слова: поетонімогенез, онімізація, трансонімізація, апелятивація.

Останнім часом поживався інтерес лінгвістів до вивчення аспекту онімного словотворення. Успішний розвиток ономастики, введення ономастичного матеріалу в науковий обіг та його всебічне вивчення призвело до необхідності розрізнення узуальної та okazіональної деривації з позицій функціонування цих номінацій у мові, а увага до словотвірного аспекту ономастичних досліджень – до розмежування синхронного онімного та відонімного словотворення.

Лексико-семантичний спосіб словотвору активно виявляється в системі номінації власних назв. Питання про способи номінації та засобах утворення власних імен має два аспекти, це – 1) отапельлятивне утворення онімів (1) і внутріонімне утворення (2).

Основними механізмами лексико-семантичного способу словотвору в цій підсистемі мови є:

- онімізація (перехід загальної назви у власну);

- трансонімізація (перехід власної назви з одного класу імен до іншого);

- онімотрансонімізація (комбіноване використання різновидів способу за моделлю: онімізація + трансонімізація)

1. Отапельлятивне утворення онімів проявляється в результаті (а) онімізації загальних імен іменників; (б) субстантивної онімізації прикметників.

Онімізація в широкому розумінні включає:

а) перехід імен загальних в імена власні без зміни форми слова;

б) субстантивну онімізацію прикметників;

в) онімізацію абревіатур.

2. Внутріонімне утворення виявляється в (а) трансонімізації власних назв; (б) трансформації власних назв.

Сучасні лінгвісти не вважають трансонімізацію, як і лексико-семантичний спосіб словотвору у цілому процесом, пов'язаним з деривацією, на тій підставі, що синхронно похідне слово збе-